

Падала А. М.,
кандидат юридичних наук
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіiscalної служби України

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

PROBLEM OF CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIME IN THE FIELD OF TAXATION

У статті досліджується проблема розробки криміналістичної характеристики як основоположного елементу, необхідного під час розслідування організованої злочинності у сфері оподаткування.

Ключові слова: криміналістична характеристика, організована злочинність, методика розслідування, проблема криміналістичної характеристики організованої злочинності, організована злочинність у сфері оподаткування.

В статье исследуется проблема разработки криминалистической характеристики как основополагающего элемента, необходимого при расследовании организованной преступности в сфере налогообложения.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, организованная преступность, методика расследования, проблема криминалистической характеристики организованной преступности, организованная преступность в сфере налогообложения.

The article examines the problem of developing a forensic characteristic as the fundamental element necessary for the investigation of organized crime in the field of taxation.

Key words: forensic characteristic, organized crime, investigation method, the problem of criminological characteristics of organized crime, organized crime in the field of taxation.

Наукові методики розслідування податкових злочинів, вчинених організованими злочинними групами, злочинними організаціями, спільнотою, можливі лише на базі виявленіх і вивчених криміналістичних рис зазначених злочинів, тобто криміналістичної характеристики. Поки ж українськими вченими-криміналістами не розроблена вичерпна характеристика організованої злочинності загалом, у тому числі податкових злочинів, скосних організованими злочинними утвореннями. Зокрема, розробка теоретичних основ криміналістичної характеристики злочинів, скосних організованими групами, злочинними організаціями, спільнотою, як окремої криміналістичної теорії належить до числа актуальних і перспективних проблем науки криміналістики.

Дослідження економічних злочинів, скосних організованою групою, дає змогу визначити й охарактеризувати закономірності, пов'язані зі специфікою формування кримінальних колективів у структурі легальної господарської, фінансової діяльності, фіктивного підприємництва; функціонування організованих груп, злочинних організацій, спільнот і їх кримінальної діяльності, корупційних зв'язків із державними службовцями органів влади та управління як по горизонталі, так і по вертикалі, що забезпечують безпеку формування, функціонування організованих злочинних утворень і здійснення ними злочинів у сфері оподаткування, легалізацію злочинних доходів. Вважаємо, що вивчення зазначененої криміналістично значимої інформації – необхідна умова для побудови криміналістичної характеристики податкових злочинів, скосних організованими злочинними утвореннями. Безсумнівно, розробка

криміналістичної характеристики зазначених злочинів належить до складних проблем криміналістики. Задля вирішення зазначененої проблеми потрібні нові ідеї, нетрадиційні підходи. У зв'язку з цим варто виокремити новий підхід у визначенні криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності.

Загальні положення криміналістичної характеристики організованої злочинності, у тому числі питання стосовно структури окремих методик розслідування злочинів, неодноразово були предметом дослідження в працях Р.С. Белкіна, А.Н. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавло, Г.А. Густова, В.А. Журавля, І.М. Лузгіна, Г.А. Матусовського, Г.Н. Мудьюгіна, Н.П. Яблокова та інших.

Метою статті є з'ясування сутності проблеми криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування.

Різні підходи вчених до визначення поняття, структури криміналістичної характеристики злочинів свідчать про складність досліджуваного питання. Так, І.М. Лузгін розглядав криміналістичну характеристику злочинів як інформаційну модель подій певного виду, що виконує евристичну, пізнавальну, організаційно-методичну та оціночну функції [2, с. 38]. А.Н. Колесніченко і В.Є. Коновалова зазначали, що криміналістична характеристика – це система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочину (спосіб, місце, обстановка), яка відображає закономірні зв'язки між зазначеними ознаками [5, с. 42]. А.Ф. Лубін підкреслював, що характеристика – це випереджаючі відомості про закономірності функціонування об'єкта (предмета),

які зумовлюють (диктують) закономірності розслідування [4, с. 221]. На нашу думку, зазначені аспекти криміналістичної характеристики злочинів не суперечать, а доповнюють, розкривають його зміст. У підручнику «Криміналістика» під редакцією професора В.Ю. Шепітька криміналістична характеристика розглядається як система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, які мають значення для виявлення, розкриття цих діянь криміналістичними засобами і методами [5, с. 173].

Вирішення проблеми формування теорії криміналістичних характеристик, її понятійного апарату – дещо дискусійне явище, що призводить до змішання різних понять, нечіткості структури цієї характеристики. Зокрема, не є безперечною позиція А.Ф. Облакова, який розглядає криміналістичну характеристику злочину як модель кримінальної ситуації і супутніх йому обставин [3, с. 52].

Поступово криміналістична характеристика як наукова категорія стала частиною навчальної програми курсу «Криміналістика» і самостійною темою дослідження з криміналістики, всі методи розслідування починаються з криміналістичної характеристики злочинів цього виду.

Деякі криміналісти стоять на позиції відсутності криміналістичної характеристики та відстоюють думку про те, що для розслідування вистачить і кримінально-правової характеристики злочинів. Втім, на нашу думку, розробка теоретичних питань криміналістичної характеристики, розвитку її теорії і вдосконалення практичного використання її положень має важливе значення для вирішення завдань розслідування. Так, Н.П. Яблоков у зв'язку з цим правильно стверджує, що поряд із кримінально-правовою і кримінологічною характеристикою злочинів варто виділяти сухо криміналістичну та її загальні аспекти у вивчені будь-яких злочинів, об'єктивну можливість виявлення і криміналістичну своєрідність їхнього прояву зовні, що дає змогу цілком обґрунтовано говорити не тільки про криміналістичну характеристику індивідуального виду злочину, а й про криміналістичну характеристику злочину взагалі. Неоригінальний набір окремих кримінально-правових і криміналістичних відомостей, позбавлених новизни, серйозного наукового обґрунтування і методичної основи для встановлення кореляційних залежностей її елементів інші вчені вважають науковою абстракцією, що належить лише до роду або виду злочинів, що представляє собою криміналістична характеристика [8, с. 112].

Р.С. Белкін вважає, що криміналістична характеристика не виправдовує свого призначення, адже за її значенням можна визначити тільки опис способу вчинення будь-якого виду злочину. З огляду на це він робить висновок, що треба відмовитися від поняття «криміналістична характеристика злочину» і замінити його криміналістичним описом злочину та його обставин, що підлягають доказуванню з детальними криміналістичними коментарями [1, с. 165].

Криміналістична характеристика злочинів у науковому аспекті є теоретичною категорією кри-

міналістики, яка містить систему даних про загальні ознаки виду злочину, типових дій в обстановці, способи їх вчинення, механізм їх здійснення, інші обставини, що мають значення для розслідування. Основне призначення криміналістичної характеристики злочинів полягає в реалізації її даних у практичній діяльності розслідування. Її інформаційну базу становить послідовне накопичення даних, отриманих в результаті узагальнення судової і слідчої практики відповідного виду (роду) злочинів.

У практичному аспекті криміналістична характеристика, будучи теоретичною базою процесу розслідування, сприяє оптимальному вибору слідчим напрямів розслідування як загалом, так і на окремих його етапах. Узагальнені дані про ознаки злочинів цього виду, їх способи, обстановку вчинення діяння слідчий зіставляє з подією злочину, що розслідується, і способом його вчинення і реалізує з урахуванням сформованої слідчої ситуації на початковому і наступних етапах розслідування під час висунення версій визначені методи, прийоми і засоби розслідування. Позитивною особливістю криміналістичної характеристики, на нашу думку, є те, що вона включає не тільки інформацію, отриману на досудовому слідстві, а й первинну інформацію про ознаки злочину, отриману до порушення кримінальної справи, тобто в період її розгляду або проведення перевірочних дій.

За матеріалами практики, організатори злочинної діяльності в сфері оподаткування, як правило, розробляють складні хитроці технології економічних злочинів, в які входять кілька складів злочинних діянь. Особливістю організованої злочинної діяльності груп, злочинних організацій, спільнот корисливо-господарської спрямованості є вчинення ними сукупності злочинних діянь. Наприклад, організована злочинна група з метою привласнення бюджетних коштів та їх подальшої легалізації створює низку фіктивних фірм, тобто здійснює кілька злочинних діянь, передбачених ст. 205 КК («Фіктивне підприємництво»), ст. 191 КК («Правління майна»), ст. 209 КК («Легалізація грошових коштів, одержаних злочинним шляхом») [6]. Нерідко економічні організовані злочини є базовими, а у податковій сфері – допоміжними і навпаки. У зв'язку з цим актуальною для теорії методики розслідування є проблема розробки видових і комплексних методик розслідування податкових злочинів, скоєних ОЗГ.

Досліджуючи проблему криміналістичної характеристики організованої злочинності у сфері оподаткування, ми погоджуємося з науковими дослідженнями Г.А. Матусовського, який обґрунтовано стверджує, що характеристика самої групи, злочинної організації, членів такої групи належить до найважливіших елементів криміналістичної характеристики. У характеристиці організованої злочинної діяльності він виділяє організаційну структуру, стійкість функціонування, особистісну типологію членів організованої злочинної групи, обстановку і умови, предмет злочинного посягання, способи дій органі-

зованої злочинної групи, сліди злочину, додаткові ознаки організованої злочинної групи.

На наш погляд, насамперед у криміналістичній характеристиці організованої злочинної групи у сфері оподаткування необхідно виділити:

- види (рівні) організованої злочинності;
- способи формування (створення) організованої групи;
- організаційні й інші принципи, що забезпечують функціонування цього виду злочину;
- форми корупційних зв'язків із державними службовцями владних і управлінських органів, що забезпечують безпеку формування, функціонування організованого злочинного угрупування і розвитку організованої злочинної діяльності, приховування її слідів, легалізації злочинних доходів;
- особливості особистісних властивостей і рольових функцій членів організованої злочинної групи.

Запропонована нами система становить основу криміналістичної характеристики суб'єктів організованої злочинної діяльності. Закономірною метою будь-якого організованого злочинного діяння завжди є злочинний бізнес із метою незаконного збагачення і легалізації злочинних доходів у легальну економіку. У зв'язку з цим криміналістична характеристика податкових злочинів, скосних організованими злочинними утвореннями, має включати елементи цього виду злочинів, що утворюють її структуру: відомості про типові технології злочинів, скосних ОЗГ у сфері економіки, предмет злочинного посягання, обстановку вчинення злочинів цього виду, способи легалізації злочинних доходів, сліди і інші наслідки податкових злочинів, скосних організованими злочинними групами.

Викладене дає змогу представити криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються організованими злочинними утвореннями у сфері оподаткування, як систему даних, одержуваних у результаті узагальнення слідчої і судової практики, про види організованих злочинних утворень, типові способи їх формування та принципи функціонування, види і форми корупційних зв'язків, особливості особистісних властивостей і рольових функцій членів організованої групи, типові ознаки зазначених злочинів, що містяться (або відображені) у вигляді специфічних матеріальних і ідеальних слідів у способах податкових злочинів, умовах і обстановці, в яких діяли члени організованого злочинного утворення, здійснювали легалізацію злочинних доходів, знання і використання яких необхідно для виявлення, розкриття, розслідування і запобігання зазначених злочинів.

Відомості про елементи і їхні зв'язки становлять зміст криміналістичної характеристики.

Зазначене вище значення криміналістичної характеристики податкових злочинів, скосних організованими злочинними групами, дає змогу криміналістичну характеристику розглядати як комплексне явище, яке надає наукові рекомендації з розслідування злочинів. Під час розслідування конкретного злочину у сфері оподаткування, скосного організованою злочинною групою, вихідна інформація по справі зіставляється із криміналістичною характеристикою зазначених злочинів із метою виявлення подібностей і відмінностей і, відповідно, більш цілеспрямованого ведення слідства, висунення і перевірки версій, вибору слідчих дій, тактичних комбінацій та тактичних прийомів розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р.С. Криминалистика : учеб. для вузов / Аверьянова Т.В., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.. 2-е изд., перераб и доп. М.: Норма, 2005. 992 с.
2. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений. М., 1981. 152 с
3. Облаков А.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации: учеб. пособие. Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. 87 с.
4. Лубин А.Ф. Методология криминалистического исследования механизма преступной деятельности: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Новгород, 1997. 337 с.
5. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. Х.: Харьковский юридический институт, 1985. 93 с.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. станом на 6 жовтня 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепіт'ка. 4-е вид., перероб. і доповн. Харків: Право, 2008. 464 с.
8. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. Вопрос борьбы с преступностью. 1979. Вып. 30. С. 110–122.